

Open grenzen voor werkzoekenden binnen de nieuwe EU?

Op 1 mei 2004 traden tien nieuwe leden toe tot de EU. Omdat West-Europese burgers en politici vreesden dat veel Oost-Europese werkzoekenden naar West-Europa zouden komen, werden de interne grenzen voor arbeidsmigranten voorlopig gehandhaafd. Hoe kijken wetenschappers daar ruim een jaar later tegenaan? Henk van Houtum betoogt dat de grenzen open moeten, Lei Delsen vindt vrij verkeer van arbeid onwenselijk. Beiden doen (binnen dezelfde faculteit) onderzoek naar grensoverschrijdende arbeidsmigratie en toch zijn ze het fundamenteel oneens.

Naar een systeem van open grenzen

Henk van Houtum

Nijmegen Centre for Border Research, Sociale Geografie, Radboud Universiteit Nijmegen

Toen op 1 mei 2004 de grens tussen Oost- en West-Europa definitief werd opgeheven en maar liefst tien nieuwe leden toetraden tot de EU, was er genoeg reden voor feest. In plaats daarvan regeerde de angst, de angst dat massa's werkzoekenden uit de nieuwe lidstaten naar West-Europa zouden trekken. De vrijheid van burgers om binnen de EU werk te zoeken – een van de pijlers van de Europese vrije markt – werd de nieuwe leden daarom voorlopig ontzegd. De nieuwe leden kregen niet dezelfde rechten als de zittende. Voor een periode van twee tot zeven jaar mag slechts een klein aantal burgers uit de nieuwe lidstaten komen werken in de oude lidstaten. De angst om 'overspoeld' te worden creëerde een nieuwe binnengrens in de EU.

Watertaal

Het is veelzeggend dat in het politieke migratiedebat vaak 'watertaal' gebruikt wordt. Men spreekt over 'overspoelen', 'golven', 'stromen', 'dammen opwerpen' en 'de kraan dichtdraaien als je gaat dweilen'. Alsof er een natuurramp dreigt. Het is de reactie van een werelddeel dat in strijd is met zichzelf, wanhopig op zoek naar een gemeenschappelijk houvast, een eigen identiteit. In de West-Europese staten heerst een verlangen naar

het verleden waarin alles, althans in de herinnering, veel overzichtelijker was. De globalisering, de uitbreiding van de EU en zeker de immigratie uit niet-Europese staten zijn symbool komen te staan voor een angst voor verlies van soevereiniteit, welvaart en identiteit. De electoraal zeer prikkelbare politici vrezen dat de natie door de komst van 'hordes' vreemdelingen *überfremdet* wordt. Het gevolg is een overspannen restrictief beleid om de verbeelde invasie te voorkomen en potentiële immigranten af te schrikken. Dit terwijl er vele studies beschikbaar zijn – bijvoorbeeld van het Nederlandse Centraal Planbureau en van de Europese Commissie – die duidelijk maken dat het om kleine aantallen gaat. Volgens het CBS bedraagt de huidige arbeidsmigratie uit de Midden- en Oost-Europese lidstaten naar Nederland in arbeidsjaren minder dan 0,2 procent van de beroepsbevolking in het land. Ook bij de toetreding van destijds armere landen als Italië en Spanje hebben we geen massale toestroom van werkzoekenden meegemaakt. Dat kwam deels doordat (West-Europese) bedrijven en instellingen investeerden in beleggingen en bedrijfsvestigingen in de nieuwe lidstaten in plaats van arbeiders naar het Westen te halen. Dat is ook nu weer het geval gezien de toegenomen investeringen in landen als Tsjechië, Hongarije en

Polen. Maar misschien belangrijker nog is dat het verlaten van het thuis en het verruilen van huis en haard voor een onzekere toekomst elders een grote stap is die je niet zomaar neemt. Hoewel politici de migratiebewegingen vaak verbeelden in termen van chaotische potentiële overstromingen, om daartegenover de eigen nationale ruimte als ordelijk en de nationale identiteit als coherent af te zetten, wonen verreweg de meeste mensen nog altijd in het land waar zij geboren zijn. Het dominante patroon is immobiliteit, niet mobiliteit.

Illegalisering

De instelling van een overgangperiode was een slag in het gezicht van veel Oost-Europeanen. Niet zozeer omdat ze stonden te trappelen van ongeduld om snel naar West-Europa te kunnen, een narcistisch beeld dat nog bij tal van nationalistische politici bestaat, maar vooral omdat de ontkenning van het recht op vrij verkeer hen opnieuw tot buitengesloten, tweederangs Europeanen maakt. De uitsluiting op de arbeidsmarkt heeft er bovendien toe geleid dat er (opnieuw) een illegale onderklasse in de maatschappij ontstaat. Het strenge immigratiebeleid maakt het voor bedrijven die op zoek zijn naar goedkope arbeid lucratief illegale migranten aan te trekken of via semi-legale trucs toch te laten werken. Die goedkope arbeid is nodig om de goedkope producten te blijven maken waar de consumenten om vragen. En het zijn diezelfde consumenten die als burgers juist politici kiezen die hen beloven de nationale welvaartstaat in stand te houden en hen te beschermen tegen de komst van (illegale) migranten.

Het resultaat is dat de zwarte economie exponentieel groeit, met als gevolg hoge transactiekosten en opsporingskosten. Op hun beurt worden de ingezette migranten uitgesloten van sociale voorzieningen en krijgen ze ook nog eens de schuld van hun illegaliteit. Uitbuiting, fraude, mensensmokkel, criminalisering en xenofobie nemen in deze vicieuze cirkel hand over hand toe, wat een directe ondermijning is van datgene waar een democratische samenleving nu juist voor moet staan, namelijk het handhaven van de wet, veiligheid en democratie.

Een ander, zo mogelijk nog schrijnender en beschamender aspect van het huidige anti-immigratiebeleid is het afsluiten van de buitengrenzen van de EU en het opjagen van vluchtelingen. De EU hanteert intern een liberaal model van vrij verkeer van arbeid (met uitzondering dus van de lidstaten die na 1 mei 2004 toetraden), maar doet extern het omgekeerde. Het externegrensbeleid is gericht op de jacht op, gevangenneming en deportatie van gevluchte mensen die de EU als *safe haven* beschouwen. Sinds 1993 zijn er bijna 6000 mensen in de Middellandse Zee en in containers en vrachtauto's omgekomen. Als in een oorlog verwikkeld strijdt de EU tegen de komst van vluchtelingen van buiten de EU, maar ondertussen pikt de EU wel selectief uit de mondiale ruif als het gaat om Filipijnse verpleegsters, Russische bruiden, Afrikaanse voetballers en Indiase computerdeskundigen. Het grote aantal doden onder migranten aan de poorten van de EU wordt afgedaan als *collateral damage* in die oorlog. Dat is schandelijk en immoreel.

Solidariteit

De stilte in de discussie rond de immoraliteit van de Europese politieke grenzen moet worden doorbroken. De (West-)Europese politiek is bezig een bange, op zelfgewin beluste, moreel onrechtvaardige, xenofobische en deels op illegaliteit draaiende maatschappij te construeren. In een tijd van transnationalisme en globalisering, waarin producten, informatie, diensten en kapitaal meer dan ooit de nationale grenzen overschrijden, mogen we niet spastisch terugvallen op een archaïsche, nationalistische staatspolitiek. Ik zou wensen dat in

deze 21ste eeuw de starre, uitsluitende, nationalistische staatsstructuur aangepast wordt aan de moderne tijd met zijn internationalisering, transnationalisering en flexibiliteit. De wereld van nationale staten is niet de enig denkbare realiteit. Ik zou wensen dat er een solidariteit tot stand komt die verder reikt dan het beperkte blikveld van de nationale grenzen en waarin ieder individu, ongeacht afkomst, gelijke ontplooiingskansen krijgt. Het geluk of ongeluk waar precies je geboren bent zou niet moeten bepalen wat je overlevings- of ontwikkelingskansen zijn. Het excuus van de *realpolitik*, dat mondiale afspraken en een systeem van open grenzen naïef, niet 'realistisch' zouden zijn, is een macaber argument als je bedenkt dat mensen gevangen worden genomen, worden opgejaagd of sterven omdat ze werk zoeken op een andere plek dan ze geboren

Het is immoreel om via een streng protectiebeleid de eigen minst bedeelden te beschermen en zwakkeren elders voor de kosten op te laten draaien.

zijn. Mijn stelling is dat de principiële morele gelijkheid tussen mensen in de publieke sfeer niet afhankelijk mag zijn van geboortegrond.

De discussie over de creatie van nieuwe binnengrenzen in de EU na 1 mei 2004 moeten we in deze bredere context zien. De tijd is rijp voor een discussie over het vervangen van de starre en moreel onhoudbare verbondenheid tussen staten, territorialiteit en burgerschap. Dat vraagt om een federatie van staten op mondiaal niveau, met onderling een open arbeidsmarkt, flexibele gradaties van politiek burgerschap, gelijkwaardige economische ontplooiingskansen en een mondiaal belasting- en herverdelingsstelsel dat tevens het gebruik en de vervuiling van natuurlijke hulpbronnen belast. Het is immoreel om via een streng protectiebeleid de eigen minst bedeelden te beschermen en zwakkeren elders voor de kosten op te laten draaien. Het wordt tijd de ogen te openen en naar wegen te zoeken om de grenzen daadwerkelijk open te stellen. ■

Poolse seizoensarbeiders protesteren op 10 augustus 2005 in Metrik tegen recente ontslagen bij Wingfield BV. De Polen en het FNV willen dat het bedrijf hen betaalt tegen de geldende cao.